

فصلنامه علمی - روشی رهیافت

سال نهم، شماره 31، تابستان 1394
صفحه 41 تا 60

بررسی رابطه مبانی و اصول برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران با مضامین اقتصاد مقاومتی به منظور پیشنهاد برنامه درسی مطلوب

محمد رحمان پور / دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی دانشگاه اصفهان، مدرس مدعو، گروه علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور، mohammad_33564@yahoo.com

احمد رضا نصر اصفهانی / استاد و عضو هیئت علمی گروه علوم تربیتی دانشگاه اصفهان

سید علی سیادت / دانشیار و عضو هیئت علمی گروه علوم تربیتی دانشگاه اصفهان

چکیده

هدف از انجام پژوهش حاضر، بررسی رابطه مبانی و اصول برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران با مضامین اقتصاد مقاومتی به منظور پیشنهاد برنامه درسی مطلوب است. بر این اساس، ابتدا با استفاده از روش تحلیل محتوای اسنادی، ضمن تعیین مضامین اقتصاد مقاومتی و برنامه درسی ملی، میزان رابطه و همپوشی اصول و مبانی برنامه درسی ملی با مضامین اصلی اقتصاد مقاومتی تشریح شده و برای پیشنهاد برنامه درسی مطلوب، 10 نفر از صاحب نظران حوزه به صورت هدفمند جهت انجام مصاحبه انتخاب شدند. مصاحبه ها به شیوه نیمه ساختار یافته به عمل آمد که روایی آن را چند نفر خبره تأیید کردند. نتایج نشان می دهد که مضامین برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران دارای دلالت ها و همپوشی های مناسبی برای تحقق مضامین اقتصاد مقاومتی در ابعاد گوناگون می باشد. همچنین برنامه درسی پیشنهاد شده به منظور تحقق بخشیدن بیشتر به مضامین اقتصاد مقاومتی در قالب اهداف، محتوا و سرفصل ها، روش های آموزشی و روش های ارزشیابی ارائه گردید.

کلید واژه: اقتصاد مقاومتی، برنامه درسی ملی، ایران، مضامین.

تاریخ تأیید 1394/6/5

تاریخ دریافت 1394/4/9

مقدمه

در جوامع پیچیده معاصر نیز مانند جوامع و اجتماعات سابق، پرورش شهروند، هدف اساسی تعلیم و تربیت است. شهروند به کسی اطلاق می‌شود که ارزش‌های مورد نظر جامعه در وجود او درونی شده، رفتارهای او مطابق و مورد قبول جامعه باشد. نظام تعلیم و تربیت هر قدر در انجام دادن این رسالت عمیق‌تر و اساسی‌تر عمل کند، به همان اندازه در دستیابی به اهداف عالی‌تر و ساختن افراد مطلوب جامعه موفق‌تر خواهد بود (ملکی، 1390: 43-45). به این ترتیب، شهروندانی تربیت خواهند شد که ضمن احساس دلبستگی به میهن و سرزمین خود، اقتدارطلبی‌های ناموجه از سوی دولت‌ها را شناسایی و مورد نقد قرار دهند و در صورت لزوم در برابر آن عملاً مقاومت کنند (برخورداری، جمشیدیان و لطف آبادی، 1387: 50-52). یکی از این اقتدارطلبی‌ها و سیاست دولت‌ها در برابر سایر دولت‌ها، فشارها و تحریم‌های اقتصادی است که از آن به عنوان حربه‌ای برای ضربه زدن و وابسته نگهداشتن کشورها به خود استفاده می‌کنند. کشور ما نیز به دلیل داشتن قابلیت‌ها و ظرفیت‌های فکری، طبیعی و اقتصادی همواره با چنین مواجهه نابرابر و خصمانه‌ای روبرو بوده و هست.

بررسی زیاد لازم نیست تا متوجه شویم که در دوران جنگ تحمیلی نیز چنین مشکلی وجود داشته است. وضعیت شاخص اقتصادی در سال پایانی جنگ تحمیلی (1367) نشان می‌دهد که این شاخص‌ها به بحرانی‌ترین میزان خود در تمام سال‌های جنگ رسیده بود (برای مثال، کسری بودجه دولت به رقم بی‌سابقه 54 درصد در تاریخ ایران رسیده بود). شاید بتوان ادعا کرد که از دلایل حضرت امام (ره) برای پذیرش قطعنامه، وضعیت نامطلوب اقتصادی ناشی از فقدان الگوی اقتصاد مقاومتی بوده است. اما امروزه خوشبختانه زمینه تدوین و پیاده‌سازی الگوی اقتصاد مقاومتی برای کشوری مانند ایران با داشتن منابع فراوان، جمعیت زیاد، بازار بزرگ درون کشور و ارتباطات منطقه‌ای نسبتاً خوب فراهم است. تحولات جهانی نیز اقتضا می‌کند که جمهوری اسلامی ایران به عنوان الهام‌بخش جهان اسلام الگویی موفق و مستقل از مدیریت اقتصادی را به نمایش بگذارد و وضعیت مطلوب اقتصادی را در اندازه شئون و عزت نفس مردم خود ایجاد کند (سیف، 1391). بنابراین، خود جمهوری اسلامی مکلف به نظریه‌پردازی و ابتکار و نوآوری و الگوسازی در عرصه‌های جدید اقتصادی است (تراب زاده جهرمی، سجادیه و سمیعی نسب، 1392). یکی از ابتکارات و روش‌های رسیدن به چنین غایتی، پرورش و آموزش شهروندان و

متخصصان در حوزه‌های گوناگون به ویژه اقتصادی است که بتوانند با داشتن قابلیت‌های لازم، رسیدن به این مهم را جامه عمل بپوشانند. دولت و نظام آموزشی به واسطه نوآوری و تأکید خاص به مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در برنامه‌های درسی و گنجاندن آنها در اهداف، محتوا، و روش‌های آموزشی هماهنگ و همخوان، خود می‌تواند نقش بسیار مهم و برجسته‌ای در این راستا بازی کند. لذا پژوهش حاضر، ضمن تحلیل مؤلفه‌ها و ابعاد اقتصاد مقاومتی به ویژه از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی، به بررسی میزان رابطه و همپوشی مبانی و اصول برنامه درسی ملی با مضامین اقتصاد مقاومتی می‌پردازد. به عبارت دیگر، هدف پژوهش آن است تا مشخص سازد که مبانی و اصول برنامه درسی ملی موجود تا چه اندازه می‌تواند به مضامین اقتصاد مقاومتی جامه عمل بپوشاند و چه مضامینی را پوشش نمی‌دهد. پیشنهاد برنامه درسی مناسب در راستای تحقق هرچه بیشتر مضامین آن، از جمله اهداف دیگر این پژوهش است.

چارچوب نظری تحقیق

مفهوم اقتصاد مقاومتی در سطح بین‌المللی مفاهیم و تعریف‌های گوناگونی را به خود اختصاص داده است و در قالب مفاهیم و اصطلاحات دیگر اما نزدیک و نسبتاً مترادف با آن، تشریح شده است. برای مثال، بریگاگیلو و همکاران (Briguglio, 2008) از اصطلاحی به نام «فترت اقتصادی» (Economic Resilience) کرده است. این اصطلاح با تعریفی که از آن شده، نزدیکترین مفهوم به «اقتصاد مقاومتی» در ادبیات رایج کشور ماست.

بریگاگیلو و استفان (2011) بیان می‌دارد که اصطلاح فترت اقتصادی به دو مفهوم بکار می‌رود: اول، توانایی اقتصاد برای بهبود سریع از شوک‌های اقتصادی تخریب‌کننده خارجی؛ دوم، توانایی اقتصاد برای ایستادگی در برابر آثار این شوک‌ها. توانایی ایستادن در برابر شوک‌ها هنگامی متصور است که شوک‌ها یا خنثی یا ناچیز باشد. همچنین این نوع فترت هنگامی که ممکن است اقتصاد از مکانیسم‌هایی برخوردار باشد که آثار شوک‌ها را کاهش دهد، با عنوان «جذب شوک» از آن نام برده می‌شود. برای مثال، وجود بازاری انعطاف‌پذیر، می‌تواند به عنوان ابزاری برای جذب شوک‌ها عمل کند (Briguglio, 2011: 5). به طور کلی، فترت اقتصادی به توان یک سیستم برای بهبود از شوکی پایدار گفته می‌شود (Rose, 2008). به نظر نگارنده، اقتصاد مقاومتی عبارت است از: توان یک کشور برای مقابله با فشارهای اقتصادی تحمیل شده از سوی سایر کشورها و یا مقابله با شرایط به وجود آمده در سطح بین‌المللی که رشد اقتصادی را با مشکل مواجه ساخته است.

چنین توانی باید با تأکید بر ظرفیت‌ها و قابلیت‌های درونی باشد و ضمن کاهش آسیب-پذیری اقتصاد، رشد اقتصادی موجود همچنان محفوظ بماند و ادامه یابد. این مفهوم با آنچه در برخی کشورها مانند اسپانیا، یونان، پرتغال و تا اندازه‌ای ایتالیا، از آن به عنوان ریاضت اقتصادی نام برده می‌شود تفاوت زیادی دارد. در مفهوم اخیر کشورهای مذکور سیاست کمتر مصرف کردن و افزایش مالیات‌ها را درپیش گرفته‌اند تا از این طریق بتوانند وام‌های کلان اخذ شده از کمیسیون‌های اروپایی را بازپرداخت نمایند. در این شرایط به شدت تحت فشار قرار گرفته و نخواهند توانست برای مدت طولانی دوام بیاورند. اما اقتصاد مقاومتی در کشور ما و طبق آنچه مقام معظم رهبری بر آن تأکید دارند، معنای دیگری از آن استنباط می‌شود. اقتصاد مقاومتی، به معنای درست مصرف کردن به منظور رفاه اجتماعی است که از طریق تکیه بر توانمندی‌های داخلی- و نه خارجی- و با اتکا به ارزش‌های اسلامی، تحقق می‌یابد. یکی از زمینه‌های بسیار مهمی که می‌توان به آن اتکا کرد، برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران است. برنامه درسی همواره مهم‌ترین عنصر هر نظام آموزشی به شمار می‌رود (رحمان پور و نصر، 1392). برنامه‌ریزی درسی که غالباً با طراحی برنامه درسی و طراحی دروس مترادف گرفته می‌شود، عبارت است از مطالعه و تدوین اهداف، محتوا، اجرا و ارزشیابی یک نظام آموزشی (Richards & Schmidt, 2004: 67-69). برنامه‌ریزی درسی شامل سازماندهی یک سلسله فعالیت‌های یاددهی و یادگیری با هدف ایجاد تغییرات مطلوب در رفتار یادگیرنده و ارزشیابی میزان تحقق این تغییرات است (بارمحمدیان، 1392: 110-115). لذا هنگام بحث در مورد برنامه درسی به طرح‌ریزی اهداف، محتوا، روش‌های اجرایی و ارزشیابی نتایج آموزشی اشاره داریم (Johnson, 2010). این امر در واقع به عناصر برنامه درسی مربوط است که در طول تاریخ برنامه درسی توسط صاحب‌نظران این حوزه به چالش کشیده شده است.

تایلر (1949) عناصر برنامه درسی را شامل: هدف‌ها و مقاصد، تجربیات یادگیری، سازماندهی و ارزشیابی. زایس (1976) آن را شامل هدف، محتوا، فعالیت‌های یادگیری و روش‌های ارزشیابی را از اجزای برنامه درسی، و آیزنر (1985) آن را دربرگیرنده: هدف، محتوی، انواع فرصت‌های یادگیری، سازماندهی محتوا، روش ارائه و پاسخ و ارزشیابی می‌داند. هیلداتابا (1962) عناصر چهارگانه تایلر را به هفت عنصر: نیازها، هدف، محتوا، سازماندهی محتوا، تجارب یادگیری، سازماندهی تجارب یادگیری و ارزشیابی گسترش داد (حسینی، 1388). کلاین (1991) عناصر تشکیل دهنده برنامه درسی را شامل اهداف،

محتوا، راهبردهای یاددهی- یادگیری، مواد و منابع، فعالیت‌های یادگیری فراگیران، روش‌های ارزشیابی، گروه‌بندی فراگیران، زمان و فضا می‌داند (فتحی و اجارگاه، 1389). رایج‌ترین دیدگاه در این زمینه، سند برنامه درسی یا یک برنامه درسی خاص را دربردارنده تصمیم در خصوص چهار عنصر هدف‌ها، محتوا، روش و ارزشیابی قلمداد می‌کند (مهرمحمدی، 1389). در سطح آموزش و پرورش، تدوین «برنامه درسی ملی» (1389-1384) را می‌توان مورد توجه قرار داد. مهم‌ترین سند حوزه برنامه درسی کشور و به تعبیر دست‌اندرکاران آن، قانون اساسی برنامه درسی (مهرمحمدی، 1392). در این برنامه درسی، به ویژه در نگاشت سوم آن (1388)، به نیازهای توسعه‌ای کشور توجه خاصی شده است (موسی پور و صابری، 1389).

چارچوب تحلیل سوالات پژوهشی

در این بخش، به منظور تحلیل بهتر سوالات پژوهشی و برجسته ساختن نحوه و میزان رابطه و همپوشی برنامه درسی ملی با مضامین اقتصاد مقاومتی، مضامین و نشانگرهای هر دو سند در قالب جدول‌هایی دسته‌بندی و ارائه می‌گردد تا چارچوب تحلیل مشخص گردد.

ایده اقتصاد مقاومتی که اول بار از جانب رهبر معظم انقلاب مطرح شد، دارای چهار مؤلفه مهم می‌باشد. این مؤلفه‌ها و مضامین آنها را می‌توان در قالب جدول زیر خلاصه کرد:

جدول 1: مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی و مضامین آنها

مؤلفه‌ها	مفهوم اقتصاد مقاومتی	کارویژه‌های اقتصاد مقاومتی	شرایط و الزامات اقتصاد مقاومتی	ظرفیت‌های موجود برای اقتصاد مقاومتی
مضامین	حفظ روند رو به رشد اقتصادی حتی در شرایط فشار- کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد- آسیب دیدگی و اختلال کمتر در مقابل ترندهای دشمنان	ایجاد مقاومت اقتصادی در برابر فشارها- تضمین رشد اقتصادی در شرایط جنگ اقتصادی دشمن- ممانعت از ایجاد اختلال در رفاه عمومی- جلوگیری از بیکاری عوامل تولید و ایجاد شرایط اشتغال کامل- حل مشکلات مردم- دلگرمی مردم به نظام	استفاده از همه ظرفیت‌های دولتی و مردمی- مردمی کردن اقتصاد- تحول در شرایط اقتصاد از طریق اجرای سیاست‌های اصل 44- توانمندسازی بخش خصوصی- کاهش وابستگی به نفت- جایگزینی درآمدهای نفتی با غیرنفتی- بنیانگذاری کارهای اقتصادی بر مبنای دانش- حمایت از تولید ملی- فعال کردن واحدهای تولیدی کوچک و متوسط- تعادل در مصرف و مدیریت مصرف- مبارزه با مفاسد اقتصادی- مدیریت	وجود امکانات و ثروت داخلی- مردم خوب- منابع مالی موجود- منابع انسانی موجود و ملت جوان- عدم بدهکاری جهانی- محوریت تفکر دینی و جهت‌گیری دینی و اسلامی در حرکت کشور- وجود مسئولان معتقد به مبانی اسلام و انقلاب- امید به توفیق الهی برای دستیابی به پیشرفت محسوس و عدالت چشم‌گیر

اسلامی	درست منابع ارزی - مدیریت مصرف و فرهنگ سازی برای جلوگیری از اسراف - استفاده حداکثری از زمان و منابع و امکانات - حرکت بر اساس برنامه و پرهیز از تصمیم‌های خلق الساعه - صیانت از وحدت و همبستگی		
--------	--	--	--

اطلاعات جدول نشان می‌دهد که تحقق اقتصاد مقاومتی مستلزم سه مؤلفه مهم می‌باشد. آنچه بکارگیری این سه مؤلفه را قرین موفقیت می‌سازد، درک مفهوم اقتصاد مقاومتی مطابق آنچه که مقام معظم رهبری فرمودند، می‌باشد. مفهوم اقتصاد مقاومتی، هم به مقابله با فشارها اشاره دارد، هم به کاهش آسیب‌ها و هم حفظ روند روبه رشد اقتصادی. بر این اساس، کارویژه‌های اقتصادی، شرایط و الزامات اقتصاد مقاومتی و ظرفیت‌های موجود برای اقتصاد مقاومتی، باید در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی به معنا و مفهوم بیان شده، بکار گرفته و سازماندهی شوند. در دسته‌بندی دیگر، مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی را می‌توان به دو مؤلفه مهم تقسیم کرد که در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی نقش بسیار مهمی دارند. مضامین این دو مؤلفه در جدول 2 نشان داده شده است.

اطلاعات جدول به خوبی نشان می‌دهد که تحقق اقتصاد مقاومتی در گرو اتخاذ استراتژی‌های خاصی می‌باشد که مشارکت همه اقشار و همکاری دولت و ملت و بنگاه‌های اقتصادی کوچک و بزرگ را می‌طلبد. این امر با فراهم بودن زیرساخت‌هایی امکانپذیر است که در ابعاد فرهنگی، سیاسی - اجتماعی و تولید ملی قابل بررسی است. استراتژی‌های اقتصادی ضمن مقابله با تحریم‌ها و سیاست‌های سایر کشورها، به دنبال ترویج و گسترش تولید ملی با اتکاء به نیروها و امکانات بومی می‌باشد. در این راستا لزوم توسعه کارآفرینی و اقتصاد دانش بنیان با داشتن برنامه ریزی جهادی، شایان توجه ویژه دست‌اندرکاران است. زیرساخت‌های اقتصاد مقاومتی نیز با فرهنگ‌سازی و اطلاع‌رسانی شفاف، و با ترویج و استحکام معنویت و ایمان در بین همه دست‌اندرکاران و مردم، در راستای رفع موانع و ایجاد شرایط لازم و مساعد، عمل می‌کند.

جدول 2. مؤلفه‌ها و مضامین اقتصاد مقاومتی

مؤلفه‌ها	مضامین
	رصد و پایش سیاست‌ها، ابزارها و تکنیک‌های دشمن
	آفندهای دشمن
	پدافند در مقابل دشمن
	جنگ نامتقارن اقتصادی

تامین نظری و عملی بازوی اقتصاد مقاومتی		استراتژی‌های اقتصادی	
اقتصاد کار آفرینی			
حفظ ارزش نیروی کار	حمایت از کار و سرمایه ایرانی		
نگاه صحیح به کار و کارگر و کارآفرین			
پرورش نیروی جهادی			
سیاست استغنائی داخلی			
حمایت از سرمایه و ثروت آفرینی			
نقش آفرینی بخش خصوصی	مردمی سازی اقتصاد		
الزام همکاری دوجانبه مردم و مسئولان			
اطلاع رسانی و نقد وضعیت موجود اقتصاد ملی			
تولید	مفهوم پردازی متناسب		ارتقاء تولید ملی
ارزش افزوده			
راهبردهای ارتقاء تولید ملی			
مدیریت مصرف و جلوگیری از اسراف			
مفهوم پردازی جهاد و روحیه جهادی	جهاد اقتصادی		
برنامه ریزی جهاد اقتصادی			
ارکان حرکت جهادی			
توزیع عادلانه، هوشمندانه و هدفمند منابع و ثروت			
قطع وابستگی به نفت			
نگاه بلند مدت به صادرات و مدیریت واردات			
اقتصاد دانش بنیان اقتدار آفرین			
فرهنگ سازی ویژگی‌های نیروی جهادی در فرهنگ عمومی	زیرساخت فرهنگی	زیرساخت‌های اقتصادی مقاومتی	
آگاه سازی و گفت‌وگو پیرامون اولویت‌های اقتصادی توسط نهادهای فرهنگی - رسانه ای			
شفافیت و عدالت در اطلاع رسانی			
فرهنگ سازی مصرف			
استحکام معنویت و روح ایمان و تدین در جامعه	زیرساخت سیاسی - اجتماعی		
اعتماد مسئولان به جوانان و بستر سازی برای ورود آنان به عرصه‌های کلان کار و پیشرفت			
حفظ اتحاد و انسجام ملی			
دوری کشور و افکار عمومی از مسائل حاشیه ای	زیرساخت تحقق تولید ملی		
رفع موانع تحقق تولید ملی			
مبارزه با مفاسد اقتصادی			
قانون گذاری حمایتی			
فرهنگ سازی در حوزه تولید و مصرف داخلی			
ایجاد احساس امنیت			

برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران بر پایه دین محوری و هویت ملی بنا نهاده شده است . با محور قرار دادن نقش فراگیری و معلم، در پی ایجاد تغییرات در همه ابعاد

فراگیران با جلب مشارکت همه دست اندرکاران و به ویژه خانواده‌هاست. لذا در برنامه درسی ملی کشور ما تأکید خاصی بر مشارکت و تعامل جمعی در راستای یکپارچگی و تطابق انجام می‌گیرد. اصول برنامه درسی ملی به همراه مضامین آن که از سند برنامه درسی ملی مستخرج شده است در جدول زیر آمده است:

جدول 3: اصول برنامه درسی ملی و مضامین آن

اصول	مضامین
دین محوری	اصول توحیدی - ارزش‌های اسلام ناب محمدی (ص)
تقویت هویت ملی	تعمیق باورها و ارزش‌های اسلامی - فرهنگ و تمدن اسلام و ایران - ارزش‌های انقلاب اسلامی - میهن دوستی - وحدت و انسجام فرهنگی - استقلال ملی - همبستگی اسلامی
اعتبار نقش یادگیرنده	نقش فعال، داوطلبانه و آگاهانه فراگیر - تقویت و توسعه روحیه پرسشگری - پژوهشگری - خلاقیت و کارآفرینی
اعتبار نقش مرجعیت معلم	غنی سازی محیط یادگیری - فعال سازی دانش آموزان - ارتقاء صلاحیت‌های اعتقادی، اخلاقی، حرفه‌ای و تخصصی
اعتبار نقش پایه‌ای خانواده	تقویت بنیان خانواده - تحکیم مناسبات خانوادگی - صله رحم - کسب شایستگی‌ها برای مدیریت خانواده - تعمیق آداب و سبک زندگی اسلامی - ایرانی فراگیران
جامعیت	تأکید بر نیازهای گوناگون فراگیران و جامعه در سطوح محلی، منطقه ای، ملی و جهانی در کلیه ساحت‌های تعلیم و تربیت
توجه به تفاوت‌ها	تأکید بر ویژگی‌های مشترک - توجه به تفاوت‌های ناشی از محیط زندگی (شهری، روستایی، عشایری، فرهنگی و جغرافیایی)، جنسیتی و فردی فراگیران (استعدادها، توانایی‌ها، نیازها و علایق) - برخورداری از انعطاف
تعادل	پرهیز از افراط و رعایت تناسب و توازن در توجه به ساحت‌های تعلیم و تربیت ¹ ، هدف و محتوا - بهره گیری از روش‌های متفاوت در طراحی، تولید، اجرا و ارزشیابی
یادگیری مادام‌العمر	کسب شایستگی‌ها و مهارت‌های لازم برای استمرار و معنادار شدن یادگیری و پیوستگی تجارب یادگیری در زندگی برای فراگیران
جلب مشارکت و تعامل	مشارکت و تعامل مؤثر معلمان، فراگیران، خانواده‌ها و سایر گروه‌های ذی نفع، ذریبط و ذیصلاح در طراحی، تولید، اجرا و ارزشیابی برنامه‌ها
یکپارچگی و فراگیری	طراحی و تدوین برنامه درسی یکپارچه برای همه فراگیران (عادی، دارای نیازهای ویژه و استعدادهای درخشان) - رعایت انعطاف‌پذیری و تطابق با نیازها و استعدادها خاص

برنامه درسی ملی همچنین دارای مبانی زیادی می‌باشد که در قالب چند دسته کلی طبقه‌بندی شده است. این مبانی شامل مبانی هستی‌شناختی، انسان‌شناختی، معرفت‌شناختی،

1. ساحت‌ها شامل تعلیم و تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی، تعلیم و تربیت اجتماعی و سیاسی، تعلیم و تربیت زیستی و بدنی، تعلیم و تربیت زیباشناختی و هنری، تعلیم و تربیت اقتصادی و حرفه‌ای، تعلیم و تربیت علمی و فناوری است (سند تحول بنیادین آموزش و پرورش مصوب شورای عالی فرهنگی - آذرماه 1390).

ارزش شناختی، دینی، اجتماعی و روان شناختی می باشد که در این قسمت به مهم ترین مضامین آنها اشاره می گردد:

جدول 4: مبانی برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران و مضامین آنها

مبانی	مضامین
هستی شناسی	خداوند مبدا و غایت هستی است - هستی واقعیت دارد - نظام آفرینش از شعور، قانونمندی، هدفمندی و هماهنگی برخوردار است - جهان طبیعت در حال شدن و دگرگونی و حرکت مداوم است - نظام آفرینش به طبیعت خلاصه نمی شود
انسان شناختی	حقیقت انسان، روح اوست و کمال و جاودانگی آدمی به کمال روح او مربوط است - انسانها در آفرینش از کرامت الهی و شان یکسان برخوردارند - انسان موجودی صاحب اختیار در سرنوشت خویش است - وجود انسان همواره در حال شدن، حرکت و دگرگونی است - انسانی موجودی دارای استعدادها متنوع و قابل رشد مداوم است - انسان موجودی اجتماعی، تأثیرپذیر و تأثیرگذار بر آن است - انسان در برابر خداوند و دیگران مسئولیت دارد - انسان موجودی است یادگیرنده، تربیت پذیر و برخوردار از ظرفیت های نامتناهی رشدیابندگی - موانع اصلی حرکت متعالی انسان عبارتند از: نفس اماره، دنیاطلبی و شیطان
معرفت شناختی	انسان در شناخت هستی و درک موقعیت خود و دیگران در آن توانایی دارد - منابع شناخت متعدد است و شامل وحی، عقل، قلب و تجربه (جامعه، تاریخ و طبیعت) است - انسان هم در مقام نظر و هم عمل، توانایی تعقل دارد - شناخت آدمی به موانعی از قبیل هوای نفس و خودباختگی در برابر بزرگان و قدرت ها همراه است
ارزش های مرتبط با خود	عمل مبتنی بر ایمان و تفکر - فعالیت و تلاش و پرهیز از بیکاری - پرهیز از اسراف و زیاده خواهی - حفظ عزت نفس و کرامت انسانی - رعایت توازن بین درآمد و هزینه و صبر در امور -
	احترام، احسان و مهرورزی به والدین و اعضای خانواده - مشورت و تجربه از تجارب بزرگان - توجه به حقوق همسر و فرزندان
ارزش های مرتبط با جامعه و کشور	ترجیح منافع جمعی بر فردی و منافع ملی بر منافع حزبی و گروهی - احترام به قانون و قانون مداری - توجه به آزادی مسئولانه و عدالت اجتماعی - همکاری، تعاون و مشارکت اجتماعی - التزام عملی به نظام جمهوری اسلامی ایران و تلاش در تحث آرمان های انقلاب اسلامی - ارتقاء جایگاه علمی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی و معنوی ایران در عرصه بین الملل
	احترام به حقوق انسانها - مبارزه با استکبار جهانی و صهیونیسم بین الملل - احترام به پیمان های معتبر جهانی - حضور فعال در عرصه های جهانی بر اساس عزت ملی و عدالت - تلاش در جهت حل مشکلات جهانی از قبیل روابط ظالمانه، فقر، بیماری و تبعیض
ارزش های مرتبط با طبیعت	رعایت موازین اخلاقی در ارتباط با طبیعت - احساس مسئولیت در برابر پدیده ها - کمک به حفاظت و توسعه زیست بوم شهری، روستایی و محیط طبیعی - کشف قابلیت های طبیعت و بهره برداری عاقلانه و مسئولانه از منابع و مواهب طبیعی
جامعه شناختی	توان انسان برای هدایت و دخل و تصرف در مؤلفه های تحولات اجتماعی - همسویی و هماهنگی جامعه با نظام قانونمند هستی - ایجاد رابطه تعاملی با جامعه و استعلائی فردی و اجتماعی - تربیت افرادی جامعه پذیر و اصلاح هنجارهای نامطلوب در جامعه - پاسخگویی برنامه درسی به نیازهای متنوع اجتماعی و فرهنگ های مختلف - پیشگیری از بازتولید نابرابری های اجتماعی - پاسداری از مترقیان در مقابله با هرگونه هجوم هویتی و فرهنگی

همانگونه که مشاهده می شود، برنامه درسی ملی به لحاظ مبانی، از غنای مطلوبی برخوردار است. به گونه ای که هم مبانی اسلامی و دینی در آن ملحوظ شده است و هم

مبانی اجتماعی و انسان شناختی. این مبانی، رسالت و جهت برنامه‌های درسی را تعیین می‌کنند و نقش مهمی در ارتقاء و تعالی همه جانبه افراد و کشور دارد. البته برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، به لحاظ حوزه‌های تربیت و یادگیری و شایستگی‌های پایه، دارای مضامین و دلالت‌های مطلوب برای پیشرفت و رشد می‌باشد که نباید مورد غفلت قرار گیرند.

روش پژوهش

این پژوهش به لحاظ نوع در زمره تحقیقات کیفی قرار می‌گیرد که با استفاده از دو روش تحلیل محتوای اسنادی و انجام مصاحبه کیفی انجام می‌گیرد. بر این اساس، ابتدا منابع و اسناد بالادستی (برنامه درسی ملی و اسناد مرتبط با اقتصاد مقاومتی) مطالعه و مضامین آن به صورت مؤلفه‌های اصلی و نشانگرهای آنها در قالب جدول‌هایی دسته بندی و مقوله بندی شد. در نهایت، اطلاعات به دست آمده در قالب سوالات پژوهشی مورد تحلیل قرار گرفت. چارچوب تحلیل در بخش اقتصاد مقاومتی، دسته بندی‌های حاصل از بیانات مقام معظم رهبری و در بخش برنامه درسی ملی نیز، اصول و مبانی گنجانده شده در آن بود. تحلیل‌های انجام گرفته در این پژوهش بر اساس میزان رابطه و همپوشی نشانگرهای اصول و مبانی برنامه درسی ملی با مضامین اقتصاد مقاومتی انجام گرفت. در بخش بعدی نیز به صورت هدفمند با 10 نفر صاحب‌نظر حوزه موردنظر مصاحبه به عمل آمد. ملاک انتخاب این افراد، مطالعات و پژوهش‌هایی بود که آنان در رابطه با برنامه درسی ملی و اقتصاد مقاومتی انجام داده بودند. مصاحبه‌ها به صورت نیمه‌ساختاریافته که ترکیبی از عمق و انسجام بود، انجام شد. داده‌های حاصل از این بخش به صورت تفسیری تحلیل و در قالب جدولی خلاصه و ارائه گردید.

نتایج

در این بخش، تحلیل‌های حاصل از انجام پژوهش ارائه می‌گردد. به منظور سهولت انجام کار، تحلیل‌ها به تفکیک سوالات پژوهشی و در قالب جدول‌های جداگانه تبیین می‌شود.

سوال اول پژوهشی: کدام مؤلفه‌ها و مضامین اصول برنامه درسی ملی موجود با مضامین اقتصاد مقاومتی دارای رابطه و همپوشی می‌باشد؟

جدول 5: ارتباط اصول برنامه درسی ملی با مضامین اقتصاد مقاومتی

اصول برنامه درسی		اقتصاد مقاومتی	
اصل	مضامین	مؤلفه	مضامین

دین محوری	ارزش‌های اسلامی	زیرساخت فرهنگی	استحکام معنویت و روح ایمان و تدین در جامعه
		ظرفیت‌های موجود کشور برای اقتصاد مقاومتی	محوریت تفکر دینی و اسلامی
	وحدت و انسجام فرهنگی	کارویژه‌های اقتصادی	دلگرمی مردم به نظام اسلامی
تقویت هویت ملی		زیرساخت‌های سیاسی - اجتماعی	حفظ اتحاد و انسجام ملی
		استراتژی‌های اقتصادی (بردمی سازی اقتصاد)	الزام همکاری دوجانبه مردم و مسئولان
	استقلال ملی	استراتژی‌های اقتصادی (حمایت از کار و سرمایه ایرانی)	سیاست استغنائی داخلی
		زیرساخت تحقق تولید ملی	فرهنگ سازی در حوزه تولید و مصرف داخلی
		شرایط و الزامات اقتصاد مقاومتی	حمایت از تولید ملی
	همبستگی اسلامی	شرایط و الزامات اقتصاد مقاومتی	استفاده از همه ظرفیت‌های دولتی و مردمی - صیانت از وحدت و همبستگی
اعتبار نقش یادگیرنده	نقش فعال، داوطلبانه و آگاهانه	زیرساخت سیاسی - اجتماعی	اعتماد مسئولان به جوانان و بسترسازی برای ورود آنان به عرصه‌های کار
		شرایط و الزامات اقتصاد مقاومتی	بنیانگذاری کارهای اقتصادی بر مبنای دانش
جامعیت	تأکید بر نیازهای فراگیران و جامعه در سطوح محلی، منطقه‌ای، ملی و جهانی در ساحت‌های تعلیم و تربیت	استراتژی‌های اقتصادی	اقتصاد دانش بنیان

اطلاعات جدول فوق نشان می‌دهد که اصول برنامه درسی ملی با بسیاری از مضامین اقتصاد مقاومتی ارتباط دارد. برنامه درسی ملی در ابعاد دین محوری، تقویت هویت ملی، اعتبار نقش یادگیرنده و جامعیت، دارای دلالت‌ها و الزاماتی برای تحقق مضامین اقتصاد مقاومتی می‌باشد. به عبارت دیگر، آنچه در برنامه درسی ملی در قالب اصول مورد تأکید قرار می‌گیرد، می‌تواند مضامین و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی را تحقق بخشد.

سوال دوم پژوهشی: کدام مؤلفه‌ها و مضامین مبانی برنامه درسی ملی موجود با مضامین اقتصاد مقاومتی دارای رابطه و همپوشی می‌باشد؟

جدول 6: ارتباط مبانی برنامه درسی ملی با مضامین اقتصاد مقاومتی

مبانی برنامه درسی		اقتصاد مقاومتی	
مؤلفه	مضامین	مؤلفه	مضامین
انسان‌شناختی	انسان‌ها در آفرینش از کرامت الهی و شان یکسان برخوردارند	استراتژی‌های اقتصادی (حمایت از کار و سرمایه ایرانی)	نگاه صحیح به کار و کارگر و کارآفرین

	مستول بودن انسان در برابر خداوند و مردم	ظرفیت‌های موجود برای اقتصاد مقاومتی	وجود مسئولان معتقد به مبانی اسلام و انقلاب
	انسانی موجودی تأثیرگذار و اجتماعی	زیرساخت فرهنگی	اعتماد مسئولان به جوانان و بسترسازی برای ورود آنان به عرصه‌های کار
معرفت‌شناختی	انسان در مقام نظر و عمل توانایی تعقل دارد	استراتژی‌های اقتصادی	تامین نظری و عملی بازوی اقتصاد مقاومتی
	شناخت آدم به خودباختگی در برابر بزرگان و قدرت‌ها همراه است	کارویژه‌های اقتصادی	ایجاد مقاومت اقتصادی در مقابل دشمن
		استراتژی‌های اقتصادی	پدافند در مقابل دشمن
ارزش‌های خود ارزش‌شناختی	عمل مبتنی بر تفکر و ایمان	ظرفیت‌های موجود برای اقتصاد مقاومتی	محوریت تفکر دینی در حرکت کشور
	فعالیت و پرهیز از بیکاری	کارویژه‌های اقتصاد مقاومتی	جلوگیری از بیکاری و ایجاد اشتغال کامل
		استراتژی‌های اقتصاد مقاومتی	اقتصاد کارآفرینی - حفظ ارزش نیروی کار
	پرهیز از اسراف	شرایط و الزامات اقتصادی	فرهنگ سازی برای جلوگیری از اسراف - استفاده حداکثر از زمان و منابع
		استراتژی‌های اقتصادی	مدیریت مصرف و جلوگیری از اسراف
	حفظ عزت نفس و کرامت	کارویژه‌های اقتصاد مقاومتی	ممانعت از ایجاد اخلال در رفاه عمومی - حل مشکلات مردم
		استراتژی‌های اقتصادی	نگاه صحیح به کارگر و کارآفرین
	رعایت توازن بین درآمد و هزینه	شرایط و الزامات اقتصاد مقاومتی	تعادل در مصرف - مدیریت درست منابع ارزی
	ترجیح منافع ملی بر حزبی	زیرساخت تحقق تولید ملی	ایجاد احساس امنیت ملی
	احترام به قانون و قانونمندی	شرایط و الزامات اقتتاد مقاومتی و زیرساخت تحقق تولید ملی	مبارزه با مفاسد اقتصادی
توجه به آزادی مسئولانه و عدالت اجتماعی	استراتژی‌های اقتصادی	توزیه عادلانه منابع و ثروت - اطلاع رسانی و نقد وضعیت موجود اقتصاد ملی	

آگاه سازی و گفت‌وگو پیرامون اولویت‌های اقتصادی توسط نهادهای فرهنگی	زیرساخت فرهنگی	همکاری، تعاون و مشارکت اجتماعی		
استفاده از همه ظرفیت‌های مردمی و دولتی	شرایط و الزامات اقتصاد مقاومتی			
رصد و پیش سیاست‌ها، ابزارها و تکنیک‌های دشمن	استراتژی‌های اقتصادی	مبارزه با استکبار جهانی	ارزش‌های جامعه جهانی	
ایجاد مقاومت اقتصادی در برابر فشارها	کاروژه‌های اقتصادی			
کاهش وابستگی به نفت- جایگزینی درآمدهای نفتی با غیرنفتی	شرایط و الزامات اقتصاد مقاومتی	کشف قابلیت‌های طبیعت و بهره‌وری عاقلانه و مسئولانه از آن	ارزش‌های طبیعت	
وجود منابع و ثروت داخلی	ظرفیت‌های موجود برای اقتصاد مقاومتی			
توزیع عادلانه و هدفمند منابع و ثروت	استراتژی‌های اقتصادی	پیشگیری از بازتولید نارابری‌های اجتماعی	جامعه‌شناختی	

اطلاعات جدول فوق مؤید آن است که برنامه درسی ملی ج.ا.ا. ایران در بعد مبانی دارای دلالت‌ها و الزاماتی برای تحقق مضامین اقتصاد مقاومتی می‌باشد. می‌توان گفت که برنامه درسی ملی، برای مقابله با فشارهای خارجی دارای رهنمود می‌باشد و هم بر مقابله با نابرابری‌ها و لزوم عدالت در توزیع امکانات و ثروت در داخل کشور تأکید دارد. این برنامه درسی، عمل توأم با تفکر و ایمان را جایز و بیکاری را منع می‌کند و ضمن اهمیت دادن به مشارکت و تعاون در امور، استفاده درست از منابع و مواهب الهی را پیشنهاد می‌دهد.

سوال سوم پژوهشی: مضامین برنامه درسی پیشنهادی برای تحقق مضامین اقتصاد مقاومتی چیست؟

در این قسمت بر اساس نتایج اطلاعات به دست آمده از مصاحبه‌های انجام گرفته با صاحب‌نظران می‌توان یک برنامه درسی مطلوب و خاص برای تحقق مضامین اقتصاد مقاومتی پیشنهاد داد. این نوع برنامه درسی مشتمل بر آن دسته از اهداف، محتوا، روش‌های آموزشی و ارزشیابی می‌باشد که تحقق مضامین اقتصاد مقاومتی را قرین موفقیت می‌سازد. لازم به ذکر است، برنامه درسی ملی ج.ا.ا. ایران برای مقاطع ابتدایی و متوسطه است، برنامه درسی پیشنهادی نیز برای مقاطع مذکور بوده و می‌تواند در قالب مباحث‌ها و فصولی از

دروس و واحدهای درسی آنها ارائه گردد و نه لزوماً به عنوان واحدها و دروس مستقل.

مقوله اول: اهداف برنامه درسی پیشنهادی: مصاحبه شونده‌گان اعتقاد داشتند که برنامه درسی پیشنهادی باید اهداف خود را بر سه مولفه قرار دهد. 1- دستیابی به رتبه بالای اقتصادی به گونه‌ای که در جهان و منطقه مطرح باشد. 6 نفر از مصاحبه‌شونده‌گان (60%) بر این هدف تأکید داشتند. در این زمینه مصاحبه شونده شماره 8 می‌گوید: «به نظر می‌رسد آنچه اقتصاد ما را در راستای بهبود روزافزون یاری می‌دهد، تأکید بر کسب رتبه بالای اقتصادی است. این هدف می‌تواند در قالب برنامه‌های درسی تحقق یابد و باید مخاطبان نظام آموزشی و معلمان همواره آن با به عنوان یک غایت در ذهن داشته باشند و برای آن تلاش کنند». 2- استفاده حداکثری از منابع موجود به گونه‌ای که به حداقل وابستگی منجر شود. 7 نفر از مصاحبه شونده‌گان (70%) بر این هدف تأکید کرده بودند. در این راستا مصاحبه شونده شماره 3 اظهار داشت: «باید در برنامه‌های درسی هدف را بر استفاده حداکثری از منابع قرار داد. به این صورت که معلمان همواره دانش‌آموزان را به گونه‌ای تربیت کنند که از منابع موجود خود در راستای بهره‌وری اقتصادی و عدم وابستگی به کالاهای بیگانگان استفاده کنند». مصاحبه شونده شماره 5 نیز معتقد بود که: «برنامه‌های درسی باید افرادی را تربیت کنند که به روش‌ها و گرایش‌های استفاده حداکثری از منابع مجهز باشند و هر زمان که لازم باشد خود را برای مواجهه با هر شرایطی، به ویژه شرایط سخت و بحرانی، آماده کنند». 3- تقویت روحیه کارآفرینی با تکیه بر توانمندی‌های خود. 5 نفر (50%) از مصاحبه‌شونده‌گان بر این هدف تأکید داشتند. مصاحبه شونده شماره 1 معتقد بود که: «تقویت روحیه و توانایی‌های کارآفرینی در فارغ‌التحصیلان موجب می‌گردد که بیشتر از ظرفیت‌های داخلی در راستای تحقق مضامین اقتصاد مقاومتی استفاده گردد. این ظرفیت‌ها در دو بخش سخت افزاری و نرم افزاری قابل بررسی است. یعنی هم امکانات و تجهیزات باید در راستای اقتصاد مقاومتی به کار گرفته شود و هم نیروهای انسانی از توانمندی و نگرش‌های مطلوب برخوردار باشند تا از این سخت افزارها استفاده کنند».

مقوله دوم: محتوای برنامه درسی پیشنهادی: در این مقوله بیشتر مصاحبه شونده‌گان بر گنجاندن محتوایی در برنامه درسی تأکید داشتند که هم جنبه عمومی و هم جنبه تخصصی داشته باشد. در بخش تخصصی بر دروس مربوط به حوزه اقتصاد، کارآفرینی و مدیریت تأکید شده بود و در حوزه عمومی نیز پاسخ‌گویان، دروس مربوط به تقویت مهارت‌های تفکر انتقادی و مهارت‌های زندگی و شهروندی را پیشنهاد دادند. مصاحبه شونده شماره 3

اذعان داشت که: «برای اینکه برنامه های درسی بتوانند قابلیت های اقتصادی فراگیران را تقویت کنند باید بیشتر به حوزه مهارت های تخصصی آنان توجه داشته باشند و دروسی را در برنامه درسی بگنجانند که با نیازهای اقتصادی کشور هماهنگ باشد». مصاحبه شونده شماره 10 نیز اینگونه نظر خود را مطرح ساخت: «برنامه های درسی با محتوایی به روز که نیازهای بازار را در سطح ملی و جهانی لحاظ کند در اولویت است. این محتوا باید تا اندازه ای به مطالعات تطبیقی کشورها نیز در حوزه اقتصاد پردازد». در نهایت مصاحبه شونده شماره 2 در این زمینه اظهار داشت که: «کمک گرفتن از آیات و روایات اسلامی در زمینه استراتژی های اقتصاد مقاومتی از جمله لزوم کار و تلاش جمعی و فردی و همچنین لزوم صرفه جویی استفاده حداکثری از منابع موجود، به عنوان یک پشتیبان می تواند محتوای برنامه های درسی را غنا بخشد».

مقوله سوم، روش های آموزشی برنامه درسی پیشنهادی: در خصوص روش های آموزشی مناسب با برنامه درسی اقتصاد مقاومتی بیشتر مصاحبه شونده گان بر ترکیبی از روش های مستقیم و غیرمستقیم تأکید داشتند. بر این اساس، 9 نفر (90%) مصاحبه شونده گان روش ترکیبی را پیشنهاد دادند. به اعتقاد آنان روش ترکیبی بهتر می تواند اهداف برنامه درسی مذکور را تحقق می بخشد، زیرا نیازها در حوزه اقتصاد مقاومتی علاوه بر تسلط بر دانش مورد نظر در حوزه، نیازمند توانش و قابلیت های عملی فراگیران نیز می باشد. در این ارتباط مصاحبه شونده شماره 2 بیان داشت که: «اقتصاد مقاومتی زمانی با موفقیت تحقق می یابد که افراد جامعه از قابلیت های لازم برخوردار باشند. نظام آموزشی از طریق برنامه های درسی باید چنین هدفی را دنبال کند، چنین امری نیز نیازمند معلمان آگاه و ماهری است که بتوانند روش هایی را بکار گیرند که هم دانش نظری را در فراگیران رشد دهند و هم دانش عملی». مصاحبه شونده شماره 4 در این ارتباط مثال روش های گردش علمی و کاوشگری را پیشنهاد داد: «از آنجا که اقتصاد مقاومتی با مفاهیمی چون اقتصاد دانش بنیان و فنریت اقتصادی در ارتباط است، باید فراگیران را با روش های کاوشگری و اکتشافی به گونه ای تربیت کرد که این مفاهیم و راه های تحقق آنها را به خوبی یاد بگیرند». مصاحبه شونده شماره 5 نیز در دیدگاهی مشابه عنوان کرد که: «آماده سازی فراگیران برای برعهده گرفتن نقش اقتصادی نیازمند آن است که با فعالیت های اقتصادی کنونی آشنایی یابند و در راستای بهبود آن بکوشند. این امر مستلزم روش هایی مانند گردش علمی و بازدید از فعالیت های گوناگون اقتصادی است تا فراگیران از نزدیک کمبودها و

توانمندی‌ها را ببینند و برای رفع کمبودها خود را متعهد کنند».

مقوله چهارم، روش‌های ارزشیابی برنامه درسی پیشنهادی: در برنامه درسی پیشنهادی، مصاحبه‌شوندگان روش‌های عینی و ذهنی را برای ارزشیابی میزان تسلط بر محتوا و اهداف برنامه درسی مذکور پیشنهاد دادند. آنها اعتقاد داشتند که همانگونه که در روش‌های آموزشی ترکیبی از روش‌ها مؤثر خواهد بود، در ارزشیابی نیز باید رویه مشابهی را دنبال کرد. در این ارتباط 6 نفر از مصاحبه‌شوندگان (60%) موارد فوق را تأیید کردند. در این ارتباط مصاحبه‌شونده شماره 5 و 9 بر لزوم استفاده از آزمون‌های عملکردی در سنجش توانمندی‌های فراگیران تأکید داشتند. مصاحبه‌شونده شماره 3 نیز اذعان داشت که: «روش‌های ارزشیابی آموزشی باید به گونه‌ای باشد که بر روی آموخته‌های واقعی و هدفمند فراگیران تأکید کند. برای مثال، می‌توان از تکالیف و فعالیت‌هایی که در بخش روش‌های آموزشی انجام می‌دهند، به عنوان عاملی برای ارزشیابی نیز استفاده کرد. یعنی فعالیت‌های فراگیران هم به عنوان روش آموزشی به حساب می‌آید و هم روش ارزشیابی».

جدول 7: برنامه درسی مطلوب پیشنهادی اقتصاد مقاومتی

برنامه درسی پیشنهادی			
اهداف	محتوا	روش‌های آموزشی	روش‌های ارزشیابی
دستیابی به رتبه بالای اقتصادی در منطقه و جهان - دستیابی به حداکثر تولید داخلی و بهره‌گیری درست و مطلوب از منابع خدادادی و طبیعی - افزایش صادرات غیرنفتی و کاهش واردات و وابستگی به سایر کشورها	تأکید بر محتوای تخصصی و عمومی در راستای تأکید بر اقتصاد دانش بنیان و بومی. محتوای عمومی: دروس و متون دینی با مضمون لزوم بهره‌گیری درست از منابع - جلوگیری از اسراف - اهمیت کار و منع بیکاری - قناعت - عدالت و مبارزه با زورگویی و استکبار، دروس مرتبط با مهارت‌های زندگی، دروس مرتبط با آموزش شهروندی از جمله مهارت‌های تفکر انتقادی و یادگیری مادام‌العمر و سواد اطلاعاتی. محتوای تخصصی: اقتصاد، کارآفرینی، فن‌آوری اطلاعات، برنامه ریزی، مدیریت، محیط زیست	ترکیبی از روش‌های مستقیم و غیر مستقیم. روش سخنرانی، بحث، گردش علمی، اکتشاف هدایت شده، کاوشگری	ترکیبی از روش‌های عینی و ذهنی. آزمون‌های کتبی، آزمون شفاهی و بازپاسخ، پروژه‌های فردی و گروهی، آزمون‌های عملکردی

همانگونه که ملاحظه می‌گردد، برنامه درسی پیشنهادی در راستای تحقق مضامین

اقتصاد مقاومتی در سطح آموزش و پرورش دارای چهار مؤلفه مهم می‌باشد. در بعد اهداف تأکید اصلی بر دستیابی کشور به رتبه بالای اقتصادی در سطح بین‌المللی و کاهش وابستگی به سایر کشورهاست. دستیابی به چنین هدفی، مستلزم محتوای عمومی و تخصصی می‌باشد که فراگیران را با دانش، توانش و نگرش‌هایی مجهز کند که ضمن کسب اطلاعات لازم در حوزه اقتصاد، اهمیت آن را به ویژه در شرایط بحرانی درک کنند و نقش خود و جامعه را در قبال سیاست‌های خصمانه دشمن درک کنند و برای تحقق اهداف اقتصادی خود با اتکاء به آموزه‌های اسلامی، تلاش کنند. در این راستا وظیفه دست‌اندرکاران آموزش و پرورش نیز فراهم ساختن امکانات لازم و بکارگیری معلمان و مربیانی است که به انواع روش‌های آموزشی و پژوهشی و روش‌های متنوع ارزشیابی از فراگیران آگاهی داشته باشند و در عمل بکار گیرند.

بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس آنچه در این نوشتار مورد تحلیل قرار گرفت می‌توان اظهار داشت که اقتصاد مقاومتی همواره یکی از دغدغه‌های کشورهای جهان به ویژه کشورهای جهان سوم می‌باشد. جمهوری اسلامی ایران که به دلیل داشتن منابع انسانی، مالی و طبیعی، از دیرباز مورد طمع کشورهای غربی و منفعت طلب بوده است، تحت تحریم‌های سخت و خصمانه قرار گرفته و لزوم مقابله با آن به یک ضرورت همگانی (دولت و ملت) در کلیه زمینه‌ها و سطوح تبدیل شده است.

آموزش و پرورش به عنوان اساس و زیربنای توسعه فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی هر جامعه‌ای قلمداد می‌شود و می‌توان آن را صنعت رشد دانست. نظام آموزشی از طریق برنامه‌های درسی تأثیر مستقیمی بر زمینه‌های گوناگون می‌گذارند. از اینرو هر کشوری به دنبال تدوین برنامه‌های درسی ملی به منظور تأثیرگذاری مطلوب در مخاطبان خود در راستای اهداف ملی و هویتی هستند. اقتصاد مقاومتی یکی از زمینه‌هایی است که مضامین و مؤلفه‌های آن می‌تواند در برنامه درسی ملی مورد تأکید و توجه قرار گیرد. برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران به ویژه در ابعاد اصول و مبانی دارای دلالت‌ها و اشاراتی برای تحقق مضامین اقتصاد مقاومتی است که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفت.

طبق نتایج پژوهش، در بخش اصول برنامه درسی ملی، توجه به مبانی اسلامی به عنوان زیرساخت فرهنگی و ظرفیت موجود کشور در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی، به عنوان

یک ضرورت اساسی مورد تأکید قرار می‌گیرد. در بخش هویت ملی، به وحدت و انسجام فرهنگی، همبستگی اسلامی، و استقلال ملی توجه خاصی شده است که ارتباط نزدیکی با کارویژه‌های اقتصاد مقاومتی، شرایط و الزامات اقتصاد مقاومتی، استراتژی‌های اقتصادی و زیرساخت‌های سیاسی - اجتماعی و زیرساخت تحقق تولید ملی دارد. توجه به این عناصر در برنامه درسی ملی، به دلگرمی مردم به نظام جمهوری اسلامی، همبستگی ملی، الزام همکاری دوجانبه ملت و دولت، اتحاد و انسجام ملی و حمایت از تولید ملی که از مضامین مهم اقتصاد مقاومتی است، منجر می‌گردد. اعتبار بخشیدن به نقش یادگیرنده که در برنامه درسی ملی مورد توجه خاص است، مقدمات اعتماد مسئولین به جوانان و بسترسازی برای ورود آنان به عرصه‌های اقتصادی را فراهم می‌سازد که از جمله زیرساخت‌های سیاسی - اجتماعی تحقق اقتصاد مقاومتی به شمار می‌آید. در نهایت، لزوم داشتن جامعیت در برنامه درسی و توجه به ساحت‌های تعلیم و تربیت که اقتصاد یکی از آنهاست، یکی از استراتژی‌های اقتصادی با عنوان بنیان نهادن اقتصاد بر مبنای دانش و یا اقتصاد دانش بنیان، محقق می‌گردد.

نتایج این پژوهش نشان داد که در بعد مبانی نیز برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران دارای اشارات و دلالت‌های روشنی برای تحقق مضامین اقتصاد مقاومتی می‌باشد. مضامین برنامه درسی در بخش مبانی انسان‌شناختی، معرفت‌شناختی، ارزش‌شناختی و جامعه‌شناختی، حکایت از ارتباط آنها با استراتژی‌های اقتصادی، شرایط و الزامات اقتصاد مقاومتی، کارویژه‌های اقتصادی، ظرفیت‌های موجود برای اقتصاد مقاومتی و زیرساخت‌های اقتصاد مقاومتی دارد. این ارتباط نشان می‌دهد که برنامه درسی ملی، هم برای مقابله با فشارهای خارجی دارای رهنمود می‌باشد و هم بر مقابله با نابرابری‌ها و لزوم عدالت در توزیع امکانات و ثروت در داخل کشور، تأکید دارد. این برنامه درسی، عمل توأم با تفکر و ایمان را جایز و بیکاری را منع می‌کند و ضمن اهمیت دادن به مشارکت و تعاون در امور، استفاده درست از منابع و مواهب الهی را پیشنهاد می‌دهد.

در این پژوهش، برنامه درسی پیشنهاد شده بر اساس نظرات مصاحبه‌شوندگان، اهداف بلندمدت و استراتژیک را برای کشور در راستای اقتصاد مقاومتی پیشنهاد می‌دهد که دستیابی به آن مستلزم داشتن محتوای مناسب و روش‌های آموزشی متنوع می‌باشد. محتوای برنامه درسی پیشنهادی دارای دو بعد عمومی و تخصصی است. در بعد عمومی، بیشتر بر زیرساخت‌های فرهنگی - اسلامی و دروس مرتبط با مهارت‌های زندگی و شهروندی و

مهارت‌های تفکر انتقادی و سواد اطلاعاتی تأکید می‌گردد؛ چراکه داشتن مهارت‌های پایه عمومی و داشتن نگرش مطلوب به هر عملی، در درجه اول اهمیت قرار دارد که با اتکاء به دروس عمومی و با گرایش اسلامی، قابل انتقال است. اگرچه سواد عمومی شرط لازم تحقق مضامین اقتصاد مقاومتی به حساب می‌آید، اما شرط کافی نیست و جوانان و فراگیران نظام آموزشی بایستی به مجموعه‌ای از دانش و توان تخصصی مجهز باشند تا بتوانند در زمینه‌های گوناگون نقش مؤثر و مفیدی را در راستای تحقق مضامین اقتصاد مقاومتی بازی کنند. لذا دروس تخصصی به ویژه در حوزه‌های اقتصاد، کارآفرینی و بهره‌گیری از منابع طبیعی، در برنامه درسی پیشنهادی گنجانده شده است. البته باید گفت از آنجاکه برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران به آموزش عمومی و اجباری (از ابتدایی تا پایان متوسطه) اختصاص دارد، و دروس به شیوه مذکور تقسیم بندی و تخصصی نشده است، می‌توان دروس ذکر شده و یا موضوعات اصلی و مهم آن را در قالب دروس یا واحدهای درسی کنونی مدارس و برنامه درسی ملی تلفیق کرد. برای مثال، دروس مربوط به طبیعت و بهره‌گیری از آن را در درس علوم و دروس یا موضوعات مربوط به اقتصاد در دروس مطالعات اجتماعی تلفیق نمود. البته تداوم این نوع برنامه درسی در سطوح عالی و با تأکید و عمق بیشتر، یک ضرورت مهم است. در پایان باید خاطر نشان ساخت، که اجرای برنامه درسی به شکل مطلوب نیازمند مدیریت قوی و تسهیل‌گر در کلیه سطوح ستادی و صف است. لذا فرموده رهبر معظم انقلاب در مورد نامگذاری سال جاری، زمانی تحقق می‌یابد که اقتصاد را بر پایه فرهنگ قوی و غنی بنا بگذاریم و با مدیریت جهادی و عزم راسخ ملی در راستای تحقق مضامین آن با درگیر ساختن همه زمینه‌ها، نهادها، اقشار و گروه‌ها و با اتکاء به آموزه‌های ناب اسلام، بکوشیم. چنین رسالتی در قالب مفهوم اقتصاد فرهنگی تبلور یافته است که طی آن استعداد خلاق، میراث و داشته‌های فرهنگی خود را به کار گیریم تا از این طریق رشد اقتصادی را برانگیخته، پشتیبانی و تقویت نماییم و در نهایت سبب رفاه و سعادت جامعه گردیم. یکی از داشته‌های فرهنگی کشور، برنامه درسی ملی است که با تقویت فراگیران در ابعاد دانش، توانش و نگرش، می‌تواند نیروی انسانی خلاق و نوآور و در عین حال آشنا به مسائل اقتصادی کشور و جهان را تربیت کند تا فرصت‌ها و موقعیت‌های جدیدی را شناسایی و مدیریت کنند و در بخش عمومی و خصوصی، جان تازه‌ای به اقتصاد کشور ببخشند و با تکیه بر توانمندی‌های داخلی، محصولات، خدمات و شرکت‌هایی را برای توفیق در بازار رقابت جهانی ایجاد نمایند.

Conceptual Underpinnings Economics Department, University of Malta. 2008, Available at: <http://www.um.edu.Mt>.
 -Johnson, K. (2010). **Second Language Teacher Education: a Sociocultural Perspective**. New York: Routledge.
 -Richards. J. & Schmidt, R. (2004). **Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics**. Harlow: Pearson.
 -Rose, A. (2008). **Defining and Measuring Economic Resilience to Disasters**, *Disasters Prevention and Management*, 13, (4): Available at: <http://insct.syr>.

منابع و مآخذ:

- برخورداری، مهین، جمشیدیان، عبدالرسول و لطف آبادی، حسین (1387). **تربیت شهروندی: با تأکید بر مؤلفه‌ها**، اصفهان: جهاد دانشگاهی.
- برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران (1391). وزارت آموزش و پرورش. 1391
- تراب زاده جهرمی، محمدصادق، سجادی، سید علیرضا و سمیعی نسب، مصطفی (1392). بررسی ابعاد و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران در اندیشه حضرت خاتمه‌ای، **فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی**، سال دهم، شماره 32، صص: 31-46.
- حسینی، میرقاسم (1388). **کیفیت‌سنجی برنامه‌های درسی تحصیلات تکمیلی دانشگاه اصفهان**. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد رشته علوم تربیتی: گرایش برنامه‌ریزی آموزشی، اصفهان: دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.
- رحمان پور، محمد و نصر، احمدرضا (1392). روش شناسی پژوهش‌های داخلی و خارجی مربوط به حوزه برنامه درسی در آموزش عالی، **دوفصلنامه نظریه و عمل در برنامه درسی**، سال اول، شماره 2، 129-148.
- سیف، اله مراد (1391). الگوی پیشنهادی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران (مبتنی بر دیدگاه مقام معظم رهبری). **فصلنامه آفاق امنیت**، سال پنجم، شماره 16، صص: 5-22.
- فتحی و اجارگاه، کورش (1389). **اصول و مفاهیم برنامه‌ریزی درسی**، تهران: نشر دانشگاهی بال.
- ملکی، حسن (1390). **مبانی برنامه‌ریزی درسی آموزش متوسطه**، تهران: انتشارات سمت.
- مهرمحمدی، محمود (1389). **برنامه درسی: نظرگاه‌ها، چشم‌اندازها و رویکردها**، تهران: انتشارات سمت.
- مهرمحمدی، محمود (1392). تبیین انتظارات متقابل جامعه علمی مطالعات برنامه درسی و نظام آموزشی: بحثی در زمینه بازسازی منزلت حرفه‌ای رشته و دانش‌آموختگان آن در جامعه ایران، **دو فصلنامه نظریه و عمل در برنامه درسی**، سال اول، شماره 2، صص: 47-64.
- موسی پور، نعمت اله، و صابری، سیدحسن (1389). ارزشیابی استلزامات و اقتضات اجرایی برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، **فصلنامه مطالعات برنامه درسی ایران**، سال پنجم، شماره 18، صص: 62-88.
- یارمحمدیان، محمدحسین (1392). **اصول برنامه‌ریزی درسی**. تهران: یادواره کتاب.
- Briguglio, L., & Stephen, P. (2011). **"Growth and Resilience in East Asia and The Impact of the Global Recession"**, Available at: <http://www.um.edu.Mt>.
- Briguglio, L., Gordon. C., Nadia. F., & Stephanie. V. (2008). **Profiling Economic Vulnerability and Resilience in Small States:**